

Zrod teologa: Oto Mádr v letech 1945–1951

Vojtěch Novotný

Oto Mádr (nar. 15. února 1917) patří k nejvýraznějším postavám české katolické teologie druhé poloviny 20. století, a to jednak svou vlastní reflexí, jednak svou úlohou v zajištění podmínek pro teologickou práci jiných myslitelů.¹ Přesto jeho dílo nebylo dosud podrobněji studováno.² Předkládaná studie je sondou do jeho života a díla v období od konce druhé světové války do počátku komunistického režimu, tedy v době, kdy napsal své rané publicistické a teologické úvahy. První část předkládá údaje o Mádrově působení ve sledovaném období, a to nad rámec dosud zveřejněných faktů. Druhá část na základě podrobné heuristiky doplňuje Mádrovu bibliografii daného období³ a co možná stručně, leč nezjednodušeně podává obsah daných textů, zapadlých a nečetných. To vše s úmyslem poskytnut vhled do rodící se reflexe Oto Mádra, jež zůstala až dosud stranou prací, které mu byly věnovány. Na okraj nutno upozornit, že studie současně poukazuje na jezuitskou inspiraci „zrodu“ tohoto teologa: středoškolská studia na jezuitu vedeném arcibiskupském gymnáziu, působnost Adolfa Kajpra SJ, doktorská disertace věnovaná Suarezovi. Tím doplňuje často zdůrazňovaný vliv františkána Jana Evangelisty Urbana OFM.

1. ŽIVOTNÍ PERIPETIE⁴

Ke studiu teologie a ke kněžské službě se Oto Mádr rozhodl v době, kdy studoval na Arcibiskupském gymnáziu v Praze-Bubenci. Škola i kolej byla svěřena

¹ Srov. k tomu V. NOVOTNÝ, *Teologie ve stínu: Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, passim; *Katolická teologická fakulta 1939–1990: Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007 (v tisku), passim.

² Srov. literaturu citovanou in NOVOTNÝ, *Teologie ve stínu*, s. 186nn; J. KUZÁR, „Oto Mádr a jeho teologická koncepce svědomí“ a A. OPATRNÝ, „Teologie umírající církve dnes,“ in O. MÁDR, *V zápasech za Boží věc: Vzpomínky, texty a rozhovory*, Praha: Vyšehrad, 2007, s. 131–145, 146–153.

³ Zveřejněné bibliografie jsou pro tuto periodu Mádrovy tvorby neúplné: srov. J. POLÁKOVÁ, „Bibliografické poznámky,“ in O. MÁDR, *Slovo o této době*, Praha: Zvon, 1992, s. 294–296; J. POLÁKOVÁ, „Bibliografie Oto Mádra,“ in *Z plnosti Kristovy: Sborník k devadesátinám Oto Mádra*, ed. E. Krumpolc, J. Poláková a C. V. Pospíšil, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 394–412; J. POLÁKOVÁ, „Bibliografie Oto Mádra,“ in MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 249–264.

⁴ Základní biografický rámec daného období, který je zde upřesňován, poskytují MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 7–25; V. VLCEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel: Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 240–267 (autobiografický rozhovor); J. POLÁKOVÁ, „Biografický přehled,“ in MÁDR, *Slovo o této době*, s. 293–294. Viz i: „O Mádrovi hovoří Václav Vaško,“ *Mundus orans: Informační bulletin o náboženství* 7 (1992): 4–6; *Teolog Oto Mádr*, ed. J. Poláková, Praha: Česká křesťanská akademie, 1997; R. BLÁHA, „Kolik stojí svoboda: S teologem Oto Mádrem o komunismu, odboji a životě ve vězení,“ *Universum: Revue České křesťanské akademie* 16, č. 1 (2006): 10–13; A. JANOUŠEK, „ThDr. Oto Mádr,“ *Studie* 112–113 (1987): 368–370 (ze samizdatového sborníku *Miscellanea in honorem Oto Mádra ad eius 70. annum completum*, Praha: Nové cesty myšlení, 1987).

do péče otců jezuitů, kteří se o žáky vzorně starali a vedli je nejenom k náročnému studiu, ale i ke kulturnímu a duchovnímu životu.⁵ Po maturitě se Mádr přihlásil do arcibiskupského kněžského semináře. Teologického vzdělání se mu dostalo na pražské teologické fakultě Karlovy univerzity (1936–1939) a na náhradním Arcidiecézním bohosloveckém učilišti pražském (1939–1942); jeho studium bylo prodlouženo v důsledku opakovaných onemocnění. Bylo nesené spíše tradičním a „neživým“ stylem potridentské manualistiky.⁶ Vlastní teologie nebyla nijak zvlášť kvalitní, a až když se na náhradním učilišti chopil výuky dogmatiky redemptorista Stanislav Špůrek, seznámili se posluchači s vlivy kerygmatické teologie.⁷ Vynikali spíše představitelé jiných oborů – např. František Dvorník v církevních dějinách, Josef Cibulka v dějinách umění, Josef Vajs a Josef Vašica v paleoslavistice. Ti tedy tehdy uspokojovali muže, který o letech svého studia řekl: „Všecko, co vonělo vědou, mě přitahovalo.“⁸ – Na pozadí těchto skutečností je třeba vnímat skutečnost, že se Mádr záhy zařadil mezi ty, v nichž se místní církev, její teologie a pastorační otevírala novým cestám.

Na konci druhé světové války měl Mádr za sebou necelé tři roky od kněžského svěcení, které přijal z rukou biskupa Antonína Eltschknera v kapli arcibiskupského paláce dne 22. listopadu 1942, a působil v pastorační již na třetím místě – po kaplanských místech ve farnostech Liteň u Berouna (od 1. února 1943)⁹ a Zásmyky u Kolína (od 1. června 1943)¹⁰ byl ustaven kaplanem v Ondřejově a administrátorem ve Stříbrné Skalici v Posázaví (od 1. října 1943).¹¹ Na podzim roku 1945 se vrátil ke studiu na teologické fakultě Karlovy university v Praze a začal skládat jednotlivá rigorosa potřebná k dosažení licenciátu. Tehdy jej také zaujal duchovní styl, který našel výraz v periodiku *Katolík: list pro kulturu a život z víry*, jehož vedoucím redaktorem byl Adolf Kajpr SJ.¹²

⁵ Srov. časopis *Zprávy z Bubenče z Arcibiskupského gymnasia a semináře*, redaktor František Sal. Kubiček, Praha: Český arcibiskupský seminář a gymnasium, 1924–1941; *Almanach Arcibiskupského gymnasia Praha-Bubenč: Sborník u příležitosti výstavy č. 90. výročí vzniku Arcibiskupského gymnasia v Praze*, ed. J. Štrogrová-Doležalová, Praha: Centrální katolická knihovna, 2003.

⁶ Pro Mádrovy vzpomínky na pobyt v semináři a na teologickou fakultu viz MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 9–12. K rozlišení „živé“ a „neživé“ teologie srov. J. E. URBAN, *Dnešní přístup k teologii: Křesťan v současném světě*, [Praha]: Česká katolická Charita, 1969, s. 1–17. K tehdejší fakultě a učilišti srov. M. VAŇÁČ, *Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v letech 1891–1939: Příspěvek k dějinám vztahu mezi státem, církví a univerzitou na přelomu 19. a 20. století* (diplomová práce obhájená na FF UK), Praha 1999; V. NOVOTNÝ, *Katolická teologická fakulta 1939–1990*.

⁷ O. MÁDR, „Živá teologie včera a zítra“, *Teologické texty* 9, č. 6 (1998): 194; srov. VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 244.

⁸ MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 10.

⁹ *Acta archiepiscopalis curiae Pragensis* 2 (1. 2. 1943): 22.

¹⁰ *Acta archiepiscopalis curiae Pragensis* 6 (1. 6. 1943): 55.

¹¹ *Acta archiepiscopalis curiae Pragensis* 10 (1. 10. 1943): 100. Pro vzpomínky na tato místa pastoračního působení viz MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 12–14.

¹² Život, dílo a reflexe tohoto vynikajícího českého jezuita se ještě nedočkaly kritického zpracování. Srov. nicméně A. KAJPR, *Svědectví doby*, Praha: Česká křesťanská akademie, 1993; A. MANDL, „Fanatik jednoty“, *Via: Časopis pro teologii* 1, č. 1 (1968): 11–12; A. HEIDLER, „Na památku umučeného kněze a novináře Adolfa Kajpra“, *Jezuité* 1, č. 6–7 (1992): 157–160; F. MIKULÁŠEK, „P. Adolf Kajpr“, *Jezuité* 1, č. 6–7 (1992): 160–162; J. PAVLÍK, *Budou vás vydávat soudům: Dějiny české T. J. provincie v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*, Praha, 1995, s. 130–138; J. JANDOUŘEK, „P. Adolf Kajpr S.J. (1902–1959)“, in *Život se tvoří z přítomné chvíle: Česká katolická teologie po druhé světové válce*, ed. L. Karfíková, A. Křišťan a J. Kuře, Brno: CDK, 1998, s. 45–48; P. O., „100 let od narození P. A. Kajpra“, *Jezuité* 11, č. 3 (2002): 4–12.

Po letech označil Mádr 16. prosinec 1945, kdy vyšlo první poválečné číslo *Katolíka*, za historické datum katolické církve u nás, neboť tento list:

...byl mluvčím mladého katolictví, které za sebou zanechalo austrokatolicismus a ghetto, pocity méněcennosti vůči modernímu světu a hádavou apologetiku. *Katolík* (Kajpr) učil neutíkat před světem, ale přistupovat k němu bratrsky, popř. samaritánsky, podle potřeby se s ním utkávat, ale bez nenávisti a sofistiky.¹³

Prostor v periodiku proto dostávali zejména ti, u nichž Kajpr shledal podobného ducha. Velmi často přispíval Alexander Heidler, publikovali zde Růžena Vacková a Josef Zvěřina, objevily se tu prvotiny různých bohoslovců (např. Jaroslava Škarvady a Tomáše Špidlíka) a kaplanů.

Mezi posledně zmíněné patřil i Oto Mádr, který byl *Katolíkem* nadšen a začal jej odebírat. Asi v únoru 1946 zaslal redakci svůj první příspěvek, který potom vyšel na počátku března. Kajpr jej vybidl, aby v psaní pokračoval, přičemž chtěl, aby se jednalo o fejetony, protože „na to nikoho neměl,“ a teologické úvahy, které by byl Mádr rád psal, „si dělal Kajpr sám.“¹⁴ Po několika dalších publikacích jej Kajpr, který si vytipoval nově, moderně myslící a publicisticky schopné spolupracovníky, oslovil s žádostí o trvalou spolupráci v redakční radě. „Byla to skupina lidí, kteří silně vnímali dobový pohyb v katolické církvi.“¹⁵ V redakci zůstal Mádr zapojen až do okamžiku, kdy byla rozpuštěna a kdy bylo vydávání *Katolíka* zastaveno. Publikoval v něm celkem devět článků, z nichž poslední vyšel 22. února 1948. Jednalo se o Mádrovu poslední publikaci před rokem 1968.

Profesorský sbor pražské teologické fakulty začal po válce hledat mladé, nadějné pracovníky, kteří by časem vystřídali starší generaci. Od roku 1945 se tak stal asistentem pastorální teologie Alexander Heidler, který se nicméně ještě rozhodoval mezi specializací v pastorální či morální teologii. Když se pak dosavadní profesor pastorálky Josef Beran stal pražským arcibiskupem (byl jmenován 4. 11. 1946 a vysvěcen 8. 12. 1946), rozhodl se Heidler pro tento obor a napsal začátkem roku 1947 Mádrovi, jak se rozhodl a že by byl rád, kdyby se Mádr přihlásil u profesora morální teologie Karla Kadlece, který hledá asistenta.¹⁶ Mádr za Kadlecem – kterého znal z doby svých studií a z krátkého období, kdy působil v Zásnukách, kde byl Kadlec internován v Demeritenhaus – zašel a ten jej s poukazem na vlastní rozptýlenost mnoha úkoly vybidl: „Pokud budete chtít dělat asistenta, pusťte se do teologie pořádně a nenechte se ničím svést,“ což se Mádrovi moc líbilo.¹⁷ Od té doby Kadlecovi

¹³ O. MÁDR, „Kněz – redaktor – vězeň,“ *Teologické texty (samizdat)* 10 (1985): 47–48.

¹⁴ MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 14.

¹⁵ V. NOVOTNÝ, „Průhledy do české teologie ve 20. století: rozhovor s ThDr. Oto Mádrem u příležitosti jeho 90. narozenin,“ *Universum: Revue České křesťanské akademie* 17, č. 1 (2007): 44.

¹⁶ MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 15. Ke Kadlecovi srov. VAŇÁČ, *Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v letech 1891–1939*, s. 152–153.

¹⁷ Původně jej v semináři zaujala spirituální teologie, protože ho neuspokojovalo, jak byla podávána, ale postupně se mu „vše svažovalo k základům morální teologie a filosofické etiky,“ zejména ho „zaujal problém odpovědnosti za činy, důvodů činu, materiální a formální stránka věci.“ Srov. MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 15; VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 246; JANOUSEK, „ThDr. Oto Mádr,“ s. 369.

„prakticky dělal asistenta.“¹⁸ Aby se jím ale mohl stát doopravdy, musel nejprve dokončit svá studia. Jejich součástí bylo vypracování licenciátní práce, ve které v roce 1947 z hlediska morální teologie posuzoval umělé oplodnění (více o ní viz dále). Se zkouškami však postupoval spíše pomalu a poslední složil až 11. května 1948, kdy také získal licenciát teologie.¹⁹ Stalo se tak nedlouho předtím, než odjel na studijní stáž do zahraničí.

Aby se mohl věnovat teologické práci lépe, byl díky Kadlecově intervenci k 1. říjnu 1947 jmenován prvním kaplanem u sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně a pověřen výukou náboženství na pražských gymnasiích.²⁰ V uvedené farnosti působil po boku Josefa Zvěřiny, který zde byl již od roku 1942 a který tu zůstal i poté, co na podzim 1945 nastoupil na teologickou fakultu jako asistent křesťanské archeologie a dějin umění. Blízcí si byli i jinak. Když bylo v prosinci 1947 obnoveno Studium catholicum,²¹ patřili oba ke skupině mladých kněží (například Antonín Mandl, Alexander Heidler, Jiří Reinsberg, Kajetán Matoušek a další), jimž Jan Evangelista Urban OFM nabídl speciální kurz duchovního vedení. Po jeho lekcích následovaly přednášky a referáty účastníků o jejich pracích a zkušenostech v cizině – vesměs totiž prošli studii v Římě a někteří z nich potom sloužili v československé zahraniční jednotce v Anglii nebo absolvovali studijní stáž v Paříži, Fribourgu apod. – a o aktualitách poválečné místní církve.²² Nástup komunistického režimu činnost Studia catholica ukončil.

Protože se Mádr hodlal věnovat teologii odborně, stalo se součástí jeho studijního plánu pro dosažení doktorátu teologie i studium na některé zahraniční fakultě. Iniciativa vzešla od něj samého a došla podpory profesora Kadlece i celého profesorského sboru²³ – a následně i souhlasu arcibiskupa Josefa Berana. Mádr chtěl původně jít studovat do Belgie, protože „tam je po Římě nejlepší teologie“ a protože Zvěřina mu doporučil univerzitu v Lovani. Když mu ale úřednice na Ministerstvu školství řekla, že má jen malou šanci získat stipendium pro Belgii, odjel v září 1948 do Říma, kde ve studijním roce 1948–49 na Papežské Gregoriánské universitě poslouchal speciální přednášky pro kandidáty doktorátu (přičemž ovšem obcházel i další univerzity). Současně začal připravovat disertaci na téma *Malitia intrinseca in synthesi suareziana* (více o ní viz dále): bádál o Suarezovi, seznamoval se s prameny a další literaturou, snažil se pořídit si výpisky – to vše s nadějí, že práci dokončí v Praze.

¹⁸ Diskusní příspěvek O. Mádra in *Kardinál Tomášek a koncil*, ed. A. Opatrný, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, s. 48. Tato formulace je nejbližší realitě: nebyl asistentem fakticky jmenován (jak bývá často uváděno), ale vykonával odpovídající práci.

¹⁹ Spisovna Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (dále jen SKTF), fond Rigorózní zkoušky, listek Mádr Oto: 30. 10. 1945 Starý zákon a Nový zákon, 28. 11. 1946 církevní dějiny a církevní právo, 25. 6. 1946 morální teologie (klasifikován bene) a pastorálka, 11. 5. 1948 fundamentální teologie, morální teologie (klasifikován eminenter) a dogmatická teologie. Téhož dne licenciát.

²⁰ *Acta archiepiscopalis curiae Pragensis* 10 (1. 10. 1947): 87. MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 18; J. VOREL – A. ŠIMÁNKOVÁ – L. BABKA, *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, sv. 3, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 388 (dokument č. 16, Rozsudek Státního soudu v Praze 13. 6. 1952).

²¹ *Acta archiepiscopalis curiae Pragensis* 12 (1. 12. 1947): 95–97.

²² O. MÁDR, „Jan Evangelista Urban,“ *Teologické texty* 12, č. 1 (2001): 31–32.

²³ Jejich souhlas byl dán 11. května 1948: SKTF, složka Fakultní rada – zápisy ze zasedání: zápis 11. 5. 1948.

Celkový dojem z Říma nebyl příliš kladný. „Morální teologie ve starém pojetí neudržetelně dobíhala ke svým mezím,“ v koleji Nepomucenum panoval přehnaný konservatismus – a také „se nikdy nenaučil nosit směšné římské kulaté kněžské klobouky.“²⁴ Během římského pobytu pronesl Mádr několik relací v českém vysílání Vatikánského rozhlasu, počítalo se s ním jako redaktorem pro časopis *Nový život*. Vzhledem k vývoji situace v Československu si nebyl jist, zda se má vrátit nebo pokračovat ve studiích. Dotaz, který předložil arcibiskupovi Beranovi prostřednictvím jednoho novosvěcence, nepřinesl včas odpověď, a tak se Mádr koncem srpna 1949 vrátil domů. Až zde se dozvěděl, že mu arcibiskup poslal pokyn, aby zůstal v Římě.²⁵

7. prosince 1949 navrhl profesorský sbor teologické fakulty Karlovy university ministerstvu školství jeho jmenování smluvním asistentem k 1. lednu 1950, ono však návrh neuskutečnilo.²⁶ Mádr pokračoval ve výuce náboženství a v přípravě disertace. Bydlel v klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze a právě při psaní disertace zažil kolem půlnoci ze 13. na 14. dubna 1950 obsazení kláštera. Sám byl vyveden příslušníkem SNB s napřaženým samopalem na chodbu, kde pozoroval ozbrojené policisty i civilisty, jak vyvádí františkány z cel a odváží je pryč – do centralizačního tábora v Hejnicích. Po tři dny pak nesměl jít ven ani telefonovat. Klášter byl obsazen ozbrojenou mocí více než měsíc. Mádr se za těchto okolností odstěhoval ke svému příteli P. Václavu Soukupovi na faru na Bílé Hoře. Oba byli po odsunu kapucínů jmenováni duchovními u Panny Marie Andělské v Praze na Hradčanech.²⁷

Poté, co profesori Karel Kadlec a Felix Mikula dne 20. června 1950 kladně posoudili předloženou disertační práci,²⁸ složil Mádr 23. června 1950 rigorózní zkoušku i předepsané vyznání víry a byl prohlášen doktorem teologie.²⁹ Rychlost, s níž

²⁴ JANOUŠEK, „ThDr. Oto Mádr,“ s. 369. Před návratem do vlasti se Mádr zúčastnil hromadné audience u Pia XII., poděkoval mu jménem české katolické kolonie za rozšíření českých relací Vatikánského rozhlasu a dodal, že se právě vrací do Československa. Papež pokynul hlavou, odcházel, ale pak se vrátil a řekl: „Ať jsou stateční a věrní, bude to krásná stránka dějin!“ MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 17.

²⁵ Přesné datace jsou nejednoznačné: odjezd do Říma je v jednotlivých textech datován do září a října 1948, návrat do srpna a října 1949. Všechny předchozí informace jsou uvedeny in MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 16–18; JANOUŠEK, „ThDr. Oto Mádr,“ s. 369; VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 246–247; VOREL – ŠIMÁNKOVÁ – BABKA, *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, s. 359 (dokument č. 12 Protokol o hlavním líčení – výslech O. Mádra 11.–13. 6. 1952), s. 388 (dokument č. 16, Rozsudek Státního soudu v Praze 13. 6. 1952), s. 404 (dokument č. 23 Sdělení O. Mádra Ústavněprávnímu výboru Národního shromáždění 14. 7. 1964).

²⁶ SKTF, složka Fakultní rada – zápisy ze zasedání: zápis ze 7. 12. 1949.

²⁷ MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 18–19; VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 248–249; VOREL – ŠIMÁNKOVÁ – BABKA, *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, s. 405 (dokument č. 23 Sdělení O. Mádra Ústavněprávnímu výboru Národního shromáždění 14. 7. 1964).

²⁸ Dokument, jímž prof. Jaroslav Beneš postoupil 17. 6. 1950 disertaci oponentům a do nějž citoval 20. 6. 1950 zapsali své hodnocení, je založen in O. MÁDR, *Malitia intrinseca in synthesisi suareziana: Dissertatio ad lauream in Facultate Theologica Pragensi*, Pragae 1950 (uloženo v Centrální katolické knihovně Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze). Oba posuzující konstatovali, že práce „svědčí o schopnostech pana kandidáta k vědecké práci“ (Kadlec) a že ji „prokázal cenné schopnosti, především mimořádnou schopnost spekulativní“ (Mikula). Beneš téhož dne navrhl, aby byl Mádr připuštěn k závěrečnému rigorosu, což profesorský sbor odsouhlasil.

²⁹ SKTF, fond Rigorózní zkoušky, lístek Mádr Oto.

bylo studium uzavřeno, souvisela s velmi vyhrocenou církevně-politickou situací a s tím, že 3. června 1950 vstoupil v platnost zákon č. 58/1950 Sb. o vysokých školách, který v § 33 pravil, že „bohoslovecká fakulta Karlovy univerzity v Praze se vyjímá ze svazku této univerzity.“ Rektorát proto již ode dne účinnosti zákona nemožnil konání promoci. Striktně vzato tedy Mádr není doktorem Karlovy univerzity – ale ani Římskokatolické Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze, jak byla dne 14. července 1950 nazývána samostatná pražská katolická teologická fakulta v § 1 odst. 1 vládního nařízení č. 112/1950 Sb. o bohosloveckých fakultách.³⁰ Je asi jediným doktorem bezdomé teologické fakulty, což se ze zpětného pohledu jeví jako symbolické předznamenání jeho dalšího působení.

Na zřizování Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty se z pověření profesorského sboru bývalé teologické fakulty Karlovy univerzity podílel Jan Merell. Ten se také o prázdninách 1950 pokusil přesvědčit Zvěřinu a Mádra, aby vyučovali na reorganizované fakultě. Oba to odmítli.³¹ Zvěřina byl již povolán k výkonu vojenské služby u Pomocných technických praporů, do níž nastoupil 5. září 1950.³² Mádr se tehdy – po odchodu vysokoškolského kaplana Alexandra Heidlera do exilu, povolání Josefa Zvěřiny k PTP a zatčení dalších dvou kněží, kteří se věnovali mladým, Františka Mikuláška SJ a Antonína Mandla – ujal péče o pražskou katolickou mládež a mladou inteligenci: Od začátku studijního roku 1950–51 vedl studentské bohoslužby u svatého Salvátora a poskytoval duchovní vedení kroužkům, které se ustavily na platformě Katolické akce, zejména tzv. Rodině.³³ Pro tuto činnost byl o půlnoci z 31. května na 1. červen 1951 zatčen a dne 13. června 1952 odsouzen na doživotí.³⁴

³⁰ Pro podrobnosti srov. NOVOTNÝ, *Katolická teologická fakulta 1939–1990*, kap. 3.2.4–3.2.5 a 4.4.

³¹ MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 19: „O prázdninách za mnou přišel profesor Merell s tím, že byl pověřen vypracovat studijní program a sestavit nový učitelský sbor reformované pražské teologické fakulty. Studium bylo redukováno na čtyři roky. Říkal, že by byl rád, kdybych vstoupil na novou fakultu. Klidně, ale zřetelně jsem mu řekl, že na novou fakultu nejenže nepůjdu, protože mi to nedovoluje svědomí, ale že také jeho prosím, aby šel od toho, že je to podnik nepravý. Pokyvoval hlavou: ‚Škoda, já to vidím jinak, ale co se dá dělat.‘ Uvědomil jsem si, že má za sebou koncentrační tábor, po kterém se vrátil domů psychicky zcela vyčerpaný. Pamatuji si, jak tehdy opakoval: ‚Peklo, to bylo peklo.‘ Rozešli jsme se přátelsky.“

³² M. R. KRÍŽKOVÁ – J. ZVĚŘINA, *Žít jako znamení: Rozhovory s Josefem Zvěřinou*, Praha: Zvon, 1995, s. 46; J. STRÍBRNÝ, „Josef Zvěřina v PTP,“ *Universum: Revue České křesťanské akademie* 13, č. 2 (2003): 10–13.

³³ Pro podrobnosti srov. MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 20–25.

³⁴ K tomu viz MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 24–37; VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 249–252; VOREL – ŠIMÁNKOVÁ – BABKA, *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, s. 323–446; KOLEKTIV AUTORŮ, *Církevní procesy padesátých let*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, *passim*; A. RÁZEK, „Proces Oto Mádr a spol.,“ *Universum: Revue České křesťanské akademie* 16, č. 1 (2006): 39–41.

2. RANÁ DÍLA³⁵

2.1 Opera minora

Mezi *opera minora* je zařazeno jedenáct Mádrových textů, které zveřejnil mezi březnem 1946 a únorem 1948 na stránkách periodik *Katolík: List pro kulturu a život z víry*, *Dobrý pastýř: Týdeník katolického kněžstva* a *Vyšehrad: List pro křesťanskou kulturu*. V následujícím přehledu jsou řazeny chronologicky dle data vydání.

1. Článek *Zlobím se na svou farnost*³⁶ je prvním eklesiologickým textem mladého autora, který projevil nejenom schopnost teologické reflexe, ale i literární nadání. Myšlenku, kterou chtěl vyjádřit, podal formou vnitřního zápasu kněze o vztah ke svěřené farnosti. Vyšel od nářku:

Nemám rád svou farnost. Nelíbí se mi tu. Je to nepříjemné prostředí. Nejsou tu lidé, jak by měli být. Tak si nepředstavuji katolíky. Není tu ochota udělat něco pro Boží království. Není tu smysl pro soudržnost. Není pravá důvěra k duchovnímu otci. Zato dost nešvarů.³⁷

A dospěl k: „Nezlobím se na svou farnost. Mám ji rád.“

Klíčem k tomuto posunu je dvanáctá kapitola listu Korintánům, myšlenka jednoho těla Kristova s mnohostí údů a růzností jejich úkolů. Mádr ji aplikoval i na mnohost a různost farností. Bůh určil, „do jaké síly a barvy má vypěst duchovní hlas farnosti,“ který je „jedním hlasem ze symfonického souboru Církve.“ Každá farnost má svůj svéráz, neboť „stálý styk usměrňuje myšlení, cítění i činnost do společné tóniny.“

Jsou farnosti apoštolské; šíří kolem sebe s úspěchem víru. Jsou farnosti vyznavačské, které vzdorují sektářství. Jsou i mučednické, kde si věrné stádečko dobývá palmy v zuřivosti nepřátel. Některé jsou jaksi k tomu, aby dávaly kněze. Jiné panny. Někde vyrůstá hrdinství všedního dne. Snad i toto je poslání: zrcadlit hierarchickým řádem vznešenost nebeských zástupů slávy. Jsou farnosti misionářsky žhavé modlitby nebo smiřujícího utrpení. Jedny zase evangelicky spokojené s chudobou a druhé bohaté, aby mohly být štědré. Farnosti pro činnost i pro skrytost. Určené k vysoké duchovní úrovni i k prostému dějství Božímu.

Ke smíření s farností, jež je „svatá Kristova Církev, zde mně nejbližší, zde ke mně bezprostředně dosahující“, dochází proto tak, že kněz zkoumá specifické poslání, které dostala od Boha a s kterým je počítáno pro život celé Církve. Nesmí přitom do ní promítat svou představu, nýbrž má ono poslání vyčíst z její původní tvárnosti – a právě její chyby, zvláštnosti a vychozené cestičky života ukáží duši farnosti a její možnosti. „Pro Boha tu mohu udělat něco jen tehdy, když se zapojím svým přínosem ohleduplně do daného organismu.“

³⁵ Pojmem rané práce nejsou míněny práce první – Mádr již před vstupem do semináře publikoval v esperantské rubrice časopisů *Dětská neděle: Zábavný a poučný obrazový týdeník* a *Od Pražského Jezulátka: Časopis k šíření úcty Milostného Jezulátka u P. Marie Vítězné na Malé Straně v Praze*.

³⁶ O. MÁDR, „Zlobím se na svou farnost,“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 9, č. 5 (3. 3. 1946): 2.

³⁷ Ve Stříbrné Skalici vzbudil text pozdvižení („Tak takhle nás pan farář vidí!“), což vedlo Mádra k tomu, že některé další fejetony podepisoval jen šifrou: MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 14–15.

2. Text *Dědictví Otců či víra vybojovaná*³⁸ je meditací nad slovy známé cyrilometodějské písně. Přesně řečeno, je odmítnutím myšlenky neosobního automatismu a kapitalismu víry:

Není zděděné víry. Je jen víra vybojovaná. Víra totiž není dědičné léno, udělené zasloužilému prapraděvu ve prospěch docela nezasloužilých potomků. Víra, alespoň katolická, není bezpracně získaný kapitál. Naši předkové neuvěřili za nás, jen za sebe. A my musíme uvěřit také každý sám za sebe.

Úkol věrozvěstů spočíval v tom, že nám přinesli obsah víry, že „ukázali všem pokolením dopředu nádhernou zemi nadpřirozených skutečností.“ Vstoupit do nich musí každý sám za sebe, a to po hledání a nejistotách. Víra, která pouze upřímně přijímá vše Boží, co předkládá autorita starších, se Bohu líbí u dětí a u lidí slabého ducha. U ostatních však bez odůvodnění a propracování základů víry může jít pouze o zvyk nebo o víru citovou, tedy o její neúplné formy. Autor tuto úvahu předložil s přesvědčením, že „u nás řadí ‚zděděná víra‘“ hůř než ateismus a že „budeme-li se k ní hlásit jako ke své, příslušně do hranic Církve, můžeme za čas shledat, že Církev u nás sdružuje nejvíce nevěrců.“

3. Text *KSK – Kruh soukromých katolíků*³⁹ je fiktivním, ironicky míněným vyprávěním o založení klubu s uvedeným názvem, jehož hlavním programem je boj za to, aby náboženství zůstalo zachováno osobnímu soukromí, protože klid řádných katolíků nesmí být obětován pochybným zájmům o jiné lidi. Proto KSK žádá okamžité zastavení Katolické akce, konec znepokojování výzvami k apoštolátu a zamezení jakýchkoli sbírek. Současně vyhlašuje heslo: Dejte nám svatý pokoj! Obrovský úspěch KSK má nakonec za následek jeho rozpuštění, neboť ukazuje, že cíle je již předem dosaženo.

4. Recenze *Černá a bílá v „Duchovním životě“*⁴⁰ je v podstatě laudatio na stejnojmenné dílo Jana Evangelisty Urbana, které vyšlo roku 1946. Urban dle Mádra předložil „nové vidění duchovního života“, „kérygmatickou asketiku“, v níž nechybí vedle znalosti odborné literatury a jedinečné praxe v duchovním vedení ani „oheň vnitřního zažití“, teologii, která není vyslovena jenom suše vědecky, nýbrž hlasatelsky. – Zaznívá zde kladné hodnocení toho, co později Urban nazval „živá teologie“, s níž se Mádr vždy identifikoval.

5. Text *Celibát – hrob mladých srdcí*⁴¹ s ironickým nadhledem popisuje setkání člověka, který chápe rozhodnutí pro celibát jako výsledek zoufalství, s radostnou realitou semináře a s bohoslovcem, který se před přijetím závazku celibátu rozhoduje svobodně a z lásky.

6. Úvaha *Hledejte nejprve krásno a vše ostatní vám bude přidáno*⁴² je prvním publikovaným textem, v němž se Mádr označil za morálního teologa. Chtěl objasnit otázku,

³⁸ O. MÁDR, „Dědictví Otců či víra vybojovaná,“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 9, č. 21 (13. 10. 1946): 3.

³⁹ XX, „KSK – Kruh soukromých katolíků,“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 9, č. 30 (15. 12. 1946): 20 (identifikace z POLÁKOVÁ, „Bibliografie Oto Mádra,“ s. 394, opraven ale nepřesný bibliografický údaj).

⁴⁰ O. MÁDR, „Černá a bílá v „Duchovním životě“,“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 10, č. 6 (9. 2. 1947): 4.

⁴¹ XX, „Celibát – hrob mladých srdcí,“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 10, č. 6 (9. 2. 1947): 2 (identifikace z POLÁKOVÁ, „Bibliografie Oto Mádra,“ s. 394).

⁴² O. MÁDR, „Hledejte nejprve krásno a vše ostatní vám bude přidáno,“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 10, č. 16 (20. 4. 1947): 3.

zda má morálka co mluvit do umění. Myšlenku, že se při posuzování umění musí vycházet jediné ze stanoviska krásna, upřesnil v tom smyslu, že umění jako takové jistě není uměním proto, že je pravdivé, umravňující nebo propagačně užitečné, nýbrž jen proto, že je krásné. Jsou ale přípustné i jiné úhly hodnocení, v nichž už umění není nahlíženo jako umění. Právnicka zajímá otázka vlastnictví, historika dějinná výpověď, pedagoga výchovná hodnota, obchodníka prodejnost atd. A to všechno proto, že umělci a jejich díla jsou zapojeni do nejrůznějších vztahů tohoto světa.

Otázku, zda má morálka resp. morální teolog co mluvit do umění, řešil autor ve světle otázky jiné: Má Bůh co mluvit do umění? „Mravnost totiž není nic jiného než právě Bůh – v tomto smyslu: co je podle Boží vůle, je mravné; co je proti Boží vůli, je nemravné.“ Představa umění jako zahrádky, u jejichž vrátů visí cedulka „Bohu vstup zakázán,“ je absurdní. „Člověk, celý člověk a v každé vteřině svého bytí je naprosto závislý na Bohu. Je Božím majetkem a povinen respektovat zákony svého absolutního Pána,“ a to i při uměleckém tvoření. I tehdy pro umělce „platí takové příkazy, jako: ‚Nevezmeš jména Božího nadarmo!‘ ‚Nepromluvíš křivého svědectví!‘ nebo hrozba ‚Běda člověku, skrze kterého přichází pohoršení!‘ nebo poukaz na účtování z každého marného slova.“ Proto také umělec může potřebovat morálního teologa, který mu je schopen poskytnout v těchto věcech odbornou radu. Cesta pečlivě odvažovaných příkazů ale nemá definitivní slovo.

Umělec, žijící z Božích skutečností, nepokazí své dílo mravními vadami, i když nemudruje pořádkem, co se smí a nesmí, protože už v sobě přelil do vědomí a do života ono přece jen spravedlivě vládoucí Kristovo: „Hleďte nejprve království Boží a jeho spravedlnost a všechno ostatní bude vám přidáno.“

V souvislosti s tímto základním tématem pak autor představil i své pojetí mravouky jakožto vědy vyvozující konkrétní mravní aplikace z obecných premis Zjevení: „Velké mravní zásady a zjevené vůle Boží potřebují být domyšleny a přeloženy v nespočet životních okolností, aby byly použitelné bez tápání pro celou šíři života.“ To činí od novozákonních počátků učitelský úřad a ovšem také vědecká morálka, která „řadí, odůvodňuje, třídí, do podrobností aplikuje materiál mravního oboru a konečně i řeší jednotlivé případy,“ přičemž to poslední je nejsvízelnější, protože konkrétní jevy jsou „zarostlé do života“.

7. Příspěvek *Lékaři o potratech*⁴³ referoval o názorech, které k danému tématu a jeho legislativní úpravě zazněly na stránkách časopisu *Praktický lékař*. Mádr sice kladně hodnotil fakt, že se lékaři snaží vyrovnat s morálkou, současně ale poukázal na „tragicky hlubokou trhlinu v základech jejich morálního nazírání, přesněji řečeno cítění.“ Chápal ji jako pastorační výzvu. Odkázal přitom na kurs Jana Evangelisty Urbana ve Studium catholicum o lékařské etice a na jeho působení ve Společnosti svatého Lukáše.

8. Článek *Mladí zpívají Bohu*⁴⁴ je konstatováním, že křesťané nemají písně vhodné pro mládež, a diskretní pobídkou k tomu, aby se o ně přičinili skuteční mistři duchovní hudby, kteří by měli k dispozici jazykově čerstvé a básnicky kvalitní texty – něco toho rodu, jakého jsou chvály svatého Františka.

⁴³ O. MÁDR, „Lékaři o potratech,“ *Dobrý pastýř: Týdeník katolického kněžstva* 3, č. 20 (18. 5. 1947): 315–318.

⁴⁴ O. MÁDR, „Mladí zpívají Bohu,“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 10, č. 36 (7. 9. 1947): 1.

9. V článku *Dialog o amnestii*⁴⁵ Mádr polemizoval se stejnojmenným textem Juliana Bendy a promýšlel problémy viny a odpuštění, s nimiž se potýkal poválečný svět. Spolu s tím také přemítal o otázkách politického uspořádání.

Těžiště textu spočívá v úvaze o potrestání válečných zločinů a případné následné amnestii. Křesťané netvrdí ani to, že každý má svou pravdu a proto nikdo není vinen a nelze jej trestat, ani to, že lotr zůstane vždy lotrem a proto je třeba zničit zlo i s pachatelem. (Mádr toto teoretické konstatování konkretizoval tvrzením, že „u nás po revoluci ovládla retribuční nenávist a rozkvetla u některých jedinců v zločiny hodné školených vrahů. To způsobilo znatelnou odezvu soucitu, jenž se přehnal do druhé krajnosti.“) Oba postoje jsou kusé. „Retribuční pravidlo křesťana“ zní: „Nenávidět zlo a milovat zločince.“ Takový je postoj samotného Boha a „jen tato syntéza věcné nenávisti a osobní lásky je správným řešením.“ Nenávist ke zlu je vedena jenom láskou k dobru a k těm, jimž zlo škodí – obětem i provinilcům.

Trest proto není ani mstou, ani dokonalým vyrovnáním porušené mravní harmonie (na což je dost vševědoucí jen Bůh), nýbrž lékem. Má vrátit mravní rovnováhu pachateli nebo těm, kteří by byli ochotni jej na cestě špatnosti následovat. Současně má smysl preventivní – chrání potenciální nové oběti prokazatelných zločinců. V tomto smyslu platí, že „křesťansky viděno je správné trestat toho, kdo se pokoušel vylomit národní společenství z rámce vlastního státu a nakřivit je k duchovnímu i hmotnému živoření v nesvobodě.“ Národ je totiž skutečnost daná přirozeností, proto Bohem, a tudíž cosi hodnotného. „Nadto stupňovitý řád lásky ukládá víc milovat ty, k nimž máme víc vztahů“ (lze hovořit o „národním přibuzenství“). Vlastenectví není jenom věcí citu, ale i svědomí, zejména je-li v sázce duchovní svoboda.

Když ale trest viditelně vykoná svůj úkol, pak je na místě milosrdenství, jež se projevuje amnestií. Lze je uplatnit i ve vztahu ke zrádcům doby válečné. Neboť „jsou i zrádci z poblouznění, kterým může poněkud zavážit na mluvu vedle vlastní hlouposti i břímě strachu a pekelné propagandy,“ a takového druhu bylo jistě velké procento kolaborantů. „Jsou-li vyléčení, proč je vyřazovat ze společné práce a zatvrzovat farizejsky povýšeným pohrdáním?“

Tyto úvahy autor doplnil krátkou reflexí o vztahu křesťanů k demokracii: Každá forma vlády je povinna respektovat svobodu, hodnotu člověka a potřeby těch, jimž slouží. Ještě více je pak povinna dbát norem mravního řádu. Křesťanský výraz pro tyto požadavky je: spravedlivá vláda. Tu křesťané žádají, aniž by přitom byli vázání na konkrétní formu vlády. Demokracie pro ně není hodnota absolutní. „Její podstata je v kontrole, poměrně největší a účinné, představitelů moci.“ Protože ale „lidé utržení od Božího řádu jsou ochotni uskutečňovat největší nesmysly a hrůzy“ a ani vládcí se již necítí odpovědnými „před vyšší kontrolou než lidskou“, „je dnes nejlepší možnou zárukou spravedlnosti demokratický způsob vlády, neboť zdravý smysl lidu, pokud není znásilněn, vystihne poměrně nejbezpečněji aspoň přirozené nosné síly života.“ A to je také důvod, proč „služba demokracii je toho času služba Božímu řádu.“ – Dobové politické souvislosti textu, který vyšel 5. února 1948, jsou nasnadě.

⁴⁵ O. MÁDR, „Dialog o amnestii,“ *Vyšehrad: List pro křesťanskou kulturu* 3, č. 10 (5. 2. 1948): 159–161.

10. Pojednání *Patří pravopis do morálky?*⁴⁶ byl projevem Mádrovy snahy promítnout křesťanskou víru i do pravopisu, snahy, k níž se vrátil ještě i o řadu let později.⁴⁷ Na otázku, zda je užití velkého nebo malého písmena otázkou svědomí, dal kladnou odpověď: „Velké začáteční písmeno je záležitostí nejen pravopisu, nýbrž někdy i svědomí. A zejména, pamatujme, záležitostí naší křesťanské hrdosti.“ To je ilustrováno na konkrétních případech. Autor například uvedl, že v protikladu Bůh – bůh se ozývá především rozdílem mezi křesťanským Bohem, který je skutečný, jediný, osobní a proto má právo na osobní jméno, a bohem, který je jedním z mnoha pohanských božstev, která kromě toho ani neexistují, a proto pro ně stačí označení druhové. Podobně tehdy, kdy píšeme Církev, vyjadřujeme její jedinečnost a odlišujeme ji od jiných společností. Mádr uzavíral: „Můžeme mít tolik sebevědomí, abychom se ve svém oboru cítili kompetentními i pro pravopis.“ Proto si při řadě příležitostí „můžeme přizpůsobit rodný jazyk, aby co nejvýrazněji tlumočil naše náboženské myšlenky,“ takže je třeba psát proti *Pravidlům českého pravopisu*, kdykoliv to bude z náboženských důvodů třeba.

11. Poslední Mádrova publikace před nástupem komunistického režimu k moci, *Pověz mi, jak píšeš...*, se k otázkám pravopisu ještě jednou vrátila.⁴⁸ Učinila tak v reakci na dopis čtenáře, středoškolského profesora češtiny. Mádr se opět vyjádřil k některým konkrétním jazykovým otázkám. Jádrem jeho odpovědi je teologická výpověď: „Vy se ovšem domníváte, že sotva zvýšíme nebo snížíme Boží slávu jedním písmenkem. Máte pravdu jen částečně. Ani geniální teologická díla, ani žhavé kontemplace mystiků na zemi a serafů v nebi neučiní Boha větším než je. A neučiní ho menším ani pustá rouhání. Ale to neznamená, že se Bohu smíme rouhat a že nejsme povinni projevovat mu úctu v rámci lidských možností.“

Křesťan nahlíží otázku některých pravopisných forem jako závažnou ze dvou důvodů. Jednak „pro lásku není nepatrných věcí“ a „velká láska k Bohu se chce projevit přirozeně co nejčastěji“ – samozřejmě s rozmyslem a bez planého formalismu. Vedle toho je zde důvod psychologický: „Pouhé nepatřičné psaní Božího jména působí samočinně ve vědomí většiny lidí snížení samotné představy a pojmu Boha. Je to poněkud, ale účinný pomocník v procesu náboženského zvlažnění.“ Proto, opakoval Mádr, je třeba psát proti *Pravidlům* vždy, když to bude nutné.

2.2 *Opera maiora*

Pojmem *opera maiora* jsou míněny dvě Mádrovy kvalifikační práce podané na teologické fakultě Karlovy university – licenciátní práce z roku 1947 a disertační práce psaná v letech 1948–1950.

1. *Morální studie o umělém oplodnění*⁴⁹ je první vědeckou publikací mladého Mádra, který ji vypracoval pro dosažení licenciátu teologie. O motivech, které jej vedly k volbě tohoto tématu v osobní rovině, v publikaci nic nesdělil. Poukázal pouze na objektivní aktuálnost problematiky, jež se projevila diskusemi vedenými v roce 1946

⁴⁶ O. MÁDR, „Patří pravopis do morálky?“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 11, č. 6 (8. 2. 1948): 2.

⁴⁷ J. ŠIMANDL – O. MÁDR – J. BARTOŇ – J. HLAVSOVÁ, *Jak zacházet s náboženskými výrazy: Pravopis, výslovnost, tvary, význam*, Praha: Academia 2004.

⁴⁸ O. MÁDR, „Pověz mi, jak píšeš...“ *Katolík: List pro kulturu a život z víry* 11, č. 8 (22. 2. 1948): 2–3.

⁴⁹ O. MÁDR, „Morální studie o umělém oplodnění,“ *Časopis katolického duchovenstva* 112 (1947): 241–261.

na stránkách časopisu *Praktický lékař*. Lze se domnívat, že téma bylo voleno v souvislosti s poutem, které Mádra pojilo k Janu Evangelistovi Urbanovi, jeho zájmu o lékařskou etiku a pastoračním aktivitám ve prospěch lékařů, které shromažďoval ve Společnosti svatého Lukáše – tak to ostatně naznačuje i výše citovaný článek *Lékaři o potratech*.⁵⁰

V první části studie poukázal Mádr na aktuálnost otázky, ve druhé části shrnul lékařskou terminologii a techniky spojené s umělým oplodněním, ve třetí části podal přehled dosavadní práce moralistů (mínění vesměs autoři zahraniční) a ve čtvrté části předložil svůj vlastní pokus o nové řešení dané mravní problematiky. Pouze tato Mádrova vlastní reflexe zde bude představena.

Především konstatoval, že morální otázky spojené s umělým oplodněním nemají přímou oporu v Božím zjevení. Na jeho základě nicméně dosavadní teologická reflexe jednomyslně odmítla umělé oplodnění manželky semenem cizího muže a umělé oplodnění nevdané ženy, neboť „pro vznik a výchovu dětí určil Bůh výhradně dva lidi manželstvím k tomu spojené, a proto jsou oba případy bezpečně nedovolené.“ Neuzavřená je nicméně reflexe nad způsoby umělého oplodnění uvnitř manželského svazku – vybrání semene stříkačkou z pochvy po normální souloži a jeho vnesení do dělohy, umělé oplodnění semenem získaným některou z těchto cest: punkcí nebo masáží, noční polucí, souloží s ochranným prostředkem, přerušenu souloží, polucí (masturbací). Mádr shrnul důvody, jež jsou uváděny proti způsobům umělého oplodnění, do tří bodů: A. Je to nedovolená úchylnka od přírody, B. porušení čistoty, C. věc vnitřně zlá. Jeho teze zněla, že „při správné analýze žádný z nich neobstojí a že tedy nelze zakazovat kterýkoliv způsob umělého oplodnění mezi manžely.“

A. S námitkou o nepřirozené povaze rozmnožování pomocí umělého oplodnění se Mádr vypořádal takto: V celém světě – i v organických jsoucních – vládne teleologie Boží. Když např. Bůh chtěl, aby se život sám rozmnožoval, dal živým bytostem schopnost a také sílu k provedení toho záměru. U člověka jsou navíc součástí „přírody“ (přirozenosti) rozum a vůle, které přebírají aspoň zčásti úkoly obstarávané u nerozumných bytostí automaticky pudů. „Když tedy automatismus vážně pro nějakou překážku, je člověku přirozené překonat ji rozumem a přece jej přivést k cíli.“ Tyto zásahy jsou běžné a dovolené: léky, operace, protézy, pomůcky vidění, prostředky pohybu, podpora vyživovacího automatismu umělou výživou atd. Takže tvrdí-li někdo, že umělé oplodnění je zakázáno prostě pro svou umělost, musí důsledně zakázat lidský zásah všude.⁵¹ Ve skutečnosti není rozhodující způsob pro-

⁵⁰ Nešlo ale o Mádrův původní záměr, byl k této volbě přiměn prof. Karlem Kadlecem, který mu dal k posouzení článek profesora Papežské Gregoriánské univerzity Franze Hürtha SJ, osobního poradce Pia XII., v němž zdůvodňoval, proč nikdy a za žádných okolností není umělé oplodnění možné. Mádr se do tématu ponořil, rozšířil si přehled názorů na danou problematiku a utvořil si svůj vlastní názor. S Hürthem se později v Římě setkal a o věci s ním diskutoval. Srov. MÁDR, *V zápasech za Boží věc*, s. 15–16.

⁵¹ Na námitku, že při každém generačním aktu má být zúčastněna intimita, láska, odpověděl Mádr tak, že smyslem intimity – škály erotických i sexuálních popudů – je „přiblížit dva lidi, držet je spolu, usnadnit a zkrášlit tělesný styk, vzbudit lásku k dítěti, vytvořit pro jeho růst lidsky krásné prostředí lásky.“ Je to tedy význam dlouhodobý, neomezený na okamžik soulože, a proto nelze bezpodmínečně vyžadovat intimitu pro každý styk, jak ukazuje skutečnost, že se jí kolikrát nedostává i z přirozených důvodů (indispozice, jmenovitě u žen). A konečně, „je třeba se ptát, co vlastně odpovídá Božímu plánu – mít plno citově dokonalých styků sterilních, anebo kromě pravidelných styků získat i dítě, třebaš

vedení jako takový, nýbrž vůle Boží. „A není známo, že by Bůh zakazoval právě zde zásah, který jeho plán neruší, nýbrž mu naopak pomáhá.“ Závěr těchto úvah proto zní: „sexuální automatismus, jenž má velký úkol zajistit snadné rozmnožování lidstva, není nedotknutelný pro lidský zásah, který chce napravit jeho vady a dosáhnout jeho vlastního cíle. Bůh nenařizuje otročit přírodě pro ni samotnou, když nám dal rozum a právo vládnout nad ní.“

B. Druhá obvyklá námitka moralistů zní, že pro umělé oplodnění nesmí být použito pohlavního vzrušení mimo bezvadnou manželskou soulož – jinak řečeno, nelze získat sperma polucí, přerušenou souloží a souloží s pomocí ochranných prostředků. Mádr odpověděl sérií argumentací: Sexuální vzrušení k sobeckému zneužití je zakázáno. K spojení mezi řádnými manžely dovoleno. Při umělém oplodnění toto vzrušení slouží manželům, kteří mají právo na zplození dítěte. Tedy mají právo použít k tomu i oně sexuální síly, jejíž vlastní cíl je zplození. V případě sexu je úkol vzrušení nejen sblížovací a přenášecí, nýbrž prostě i vyprazdňovací. Pohlavní vzrušení přiměje svalstvo, aby sperma uvolnilo a vystříklo ven. Tuto vyprazdňovací funkci má i noční poluce, jíž se tělo zbavuje přebytečného semene. „Proto nevidím důvod, proč by se této vyprazdňovací síly nemohlo použít k vyvedení semene za účelem oplodnění, tedy k jeho nejvlastnějšímu cíli. Zde je přirozená síla zapražena do služby přirozeného účelu – tedy dovolena. Dovolil bych tedy bez váhání k získání semene pro umělé oplodnění soulož s prostředkem nebo přerušenou i masturbaci.“

C. Kardinální uzel otázky je tedy v námitce, že to jsou věci vnitřně zlé, takže žádný další úmysl nemůže tuto vnitřní vadu napravit. Protože ale, jak bylo ukázáno, u umělého oplodnění není mravní vada ani v umělosti (A), ani v použití sexuální síly (B), zbývá jen tvrzení, že vyvedení semene jinam než přímo do vagíny je svou povahou zničením plození, neboť samo o sobě nesměřuje k plození. Mádr ale odpověděl úvahou o tom, že vyvedení spermatu nelze mravně posuzovat samo o sobě, protože to ještě není hotový skutek. Toto vyvedení je završeno až svým zacílením, v němž se ukáže, zda k němu došlo k zmaření semene nebo k oplodnění. Úmysl patří k věci a teprve dovršuje a utváří čin. Vyvedení semene a zanesení do jeho prostředí je něco zcela jiného než vyvedení bez pokračování, tj. jeho zmaření. Poluce atp. může buď rušit řád (brání-li potomstvu) nebo mu sloužit (umožňuje-li potomstvo). Přirozeným zákonem je zakázána pouze poluce za účelem získání rozkoše, neboť v tomto případě dochází ke zneužití Bohem dané síly.

Svou tezi Mádr shrnul takto:

1. Bůh nezakazuje umělý zásah ve prospěch přirozené teleologie. 2. Pohlavní pud je síla určená k plození, tedy použitelná pro tento účel i nepřímou. 3. Samo vyvedení spermatu jako součást umělého oplodnění není vnitřně zlé. Je tedy mezi manžely dovoleno umělé oplodnění jakýmkoli způsobem. (S výhradou vzhledem k výnosu [Sv. Officia] z r. 1897, dokud by nepřišlo nové rozhodnutí, nelze v praxi užít poluce a přerušené soulože.)

tentokrát bez plného uplatnění intimity?“ V tomto světě je umělé oplodnění oběť ve prospěch Božího záměru. „Přece pohodlnější je normální styk s pozitivky a bez starostí! Po něm se právě tolik jiných lidí pachtí!“

Zůstane ovšem:

vždycky jen výpomocným zásahem, a to vzácně se vyskytujícím, který je oprávněn pouze do té míry, jak přikazuje nutnost. (...) Bůh zařídil své automatismy jistě dost dokonale, takže při normální funkci dosahují cíle nejlépe (srov. přirozený způsob života, jídla atd.). Proto smíme sahat do jeho mechanismu jen potud, pokud jsme schopni napravit jeho náhodné vady. Bezodůvodné užívání umělého oplodnění by jistě rušilo důležitou složku manželského života, intimitu.

2. Když Mádr ve své licenciátní práci dospěl k závěru, že klíčová je otázka, zda je umělé oplodnění věcí vnitřně zlou (*malum intrinsecum*), poznamenal: „Velmi by prospělo podrobné prozkoumání podstaty věcí vnitřně zlých...“⁵² Z tohoto důvodu si pro disertační práci vybral právě téma *Malitia intrinseca in synthesi suareziana* – pojem vnitřní špatnosti morálně zlého činu u Suarez.⁵³ Nastíněnou souvislost sám potvrdil v předmluvě k disertaci, kde uvedl, že si dané téma zvolil kvůli jeho závažnosti a trvajícím nejasnostem a že jej k tomu přiměla jeho práce o umělém oplodnění.⁵⁴ Volbu Suarez bez bližších podrobností zdůvodnil poukazem na jeho rozsáhlé znalosti teologie, filosofie a kanonického práva, díky nimž lze jeho studiem dobře poznat, jak byla daná nauka chápána v minulosti, a vytěžit z toho nějaký prospěch pro přítomnost. Autor uzavřel předmluvu prosbou k Bohu, aby jeho práce alespoň nějak prospěla morální filosofii (sic!) a lepšímu poznání Suarez.⁵⁵

V úvodu Mádr stručně uvedl, jak se teologie v dějinách otázkou vnitřní špatnosti morálně zlého činu zabývala, že Tomáš Akvinský názory svých předchůdců shromáždil a zjednodušil v „geniální syntéze“ a že Suarez postupoval jako komentátor sv. Tomáše, přičemž ovšem věnoval velkou pozornost i pozdějším a sobě soudobým autorům. V závěru se pak Mádr ještě k porovnání Tomáše a Suarez vrátil. Konstatoval, že právě Suarezovi náleží vedle Tomáše zásluha za systematické rozpracování daného tématu – ovšem s výhradou, že Suarezova syntéza je méně kvalitní než „geniální a nesmírně jasná syntéza Tomáše Akvinského“. Na druhé straně ale Mádr uvedl, že Suarez Tomáše „podstatně zdokonalil“.

Za cíl disertace si nicméně Mádr nevytkl srovnání Suarezových pozic s jinými autory, nýbrž výklad jeho vlastní nauky. A přesně takovou povahu disertace má. Vedle předmluvy, bibliografie, úvodu, závěru a poznámek obsahuje především čtyři kapitoly členěné vždy do tří podkapitol: *Malitia obiectiva* (*Bonitas et malitia ex obiectis; Obiectionum genera; Obiectum, circumstantiae, finis*), *Malitia intrinseca* (*Termini; Exsistentia; Indoles*), *Relatio ad legem* (*Lex aeterna; Lex naturalis; Lex positivae*) a *Variabilitas* (*Insufficiencia linguae humanae; Mutatio in materia; Gradus variabilitatis*). Mádrův analytický postup brání tomu, aby byla jeho práce byt i jenom stručně představena. Nutno ovšem konstatovat, že k tématu přistupoval velmi střídme a věcně – natolik, že ani neuvedl, v čem se mu jeví aktuální a jaký užitek z něj pro morální teologii plyne. K tématu své disertace se již autor nikdy nevrátil.⁵⁵

⁵² MÁDR, „Morální studie o umělém oplodnění,“ s. 257.

⁵³ MÁDR, *Malitia intrinseca in synthesi suareziana: Dissertatio ad lauream in Facultate Theologica Pragensi*, Praegae 1950, 131 s. Český překlad latinského názvu je převzat od samého Mádra, který jej uvedl in VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 246.

⁵⁴ MÁDR, *Malitia intrinseca in synthesi suareziana*, s. 1.

⁵⁵ Vzdálený ozvuk kapitoly „*Malum obiectivum*“ zazněl in MÁDR, *Slovo o této době*, s. 129–130 (text Tolerance v kontextu etiky).

3. ZÁVĚR

Uvedené texty nevyčerpávají Mádrovu produkci sledované doby. V okamžiku, kdy byl zatčen, disponovala StB „strojopisy různých rozjímavých textů, náboženských studií a pracovních programů pro vedoucí kroužků, např. Mádrem vypracovaný kurs morálky, též *Přehled svátostí* (o výjimečných možnostech pastorače v tísnivé situaci) a zejména *Slovo o této době*.“⁵⁶ S výjimkou posledně jmenovaného však nejsou Mádrovy texty dostupné a leží mimo obě uvedené kategorie (publikovaná *opera minora*, nepublikovaná *opera maiora*).

Ze všech Mádrových prací studovaných let došlo největší odezvy provolání *Slovo o této době* z května 1951, jež bylo dokonce některými věřícími považováno za tajný pastýřský list některého z biskupů.⁵⁷ Mádr se v něm projevil jako zralý, kultivovaný a – analogicky řečeno – inspirovaný autor. Byl k tomu připraven nejenom svou vírou a nasazením pro církev, ale i ostatními svými ranými pracemi, které zde byly v krátkosti představeny. Je tak slavný a tak snadno přístupný, že jej není třeba představovat.

První perioda Mádrovy teologické práce definitivně skončila uvězněním (1945–51). Druhá perioda je vymezena dobou vyšetřovací vazby a vězení (1951–66), třetí roky mezi podmíněčným propuštěním a odchodem do důchodu (1966–78), čtvrtá obdobím od počátku vydávání samizdatové teologické literatury do konce komunistického režimu (1978–1989). Pátá perioda začala listopadem 1989. Zde však byla pozornost věnována pouze periodě první.

The Birth of a Theologian: Oto Mádr 1945–1951

Keywords: Oto Mádr; life; bibliography; contents

Abstract: The present study is a probe into the life and work of theologian Oto Mádr (15th February 1917) from the end of World War II till the onset of the Communist era, i.e. the period, in which he wrote his early theological reflections and columns. The first part presents some new data on the life of the theologian. The second part is a bibliography of Mádr's writings during the specified timeframe, based on a detailed heuristic, providing concise, yet unsimplified contents of the texts. The purpose is to offer an insight into the budding reflection of Oto Mádr, as yet omitted in the studies that have been dedicated to him.

⁵⁶ JANOUSEK, „ThDr. Oto Mádr,“ s. 369.

⁵⁷ MÁDR, *Slovo o této době*, s. 209–211. K okolnostem, za nichž text vznikl, srov. VLČEK, *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel*, s. 249.